

Geen andere handen (1992) – boekpresentatie

Sieth Delhaas

Ned. Hervormde Kerk te 's-Hertogenbosch, zaterdag 14 november 1992

Lieve vriendinnen en vrienden, beste Marcel, beste Ton, lieve kinderen.

Voordat ik iets tegen jullie ga zeggen over het boek dat vandaag verschijnt, en alles wat daarmee samenhangt, wil ik deze kaarsen aansteken.

Jullie, als *Vriendinnende VriendInnen*¹, waren, toen ik mijn pamflet in oktober 1986 aan jullie begon te schrijven, met z'n twintigen.

Van die twintig zijn er drie overleden: Antoinette van Pinxteren of zoals sommigen haar kennen: zuster Francesco, in mei 1988. In juli van datzelfde jaar overleed Hannie Lamens. Nog maar kort geleden, in juli van dit jaar, stierf Dick Schneider, de man van Jennie.

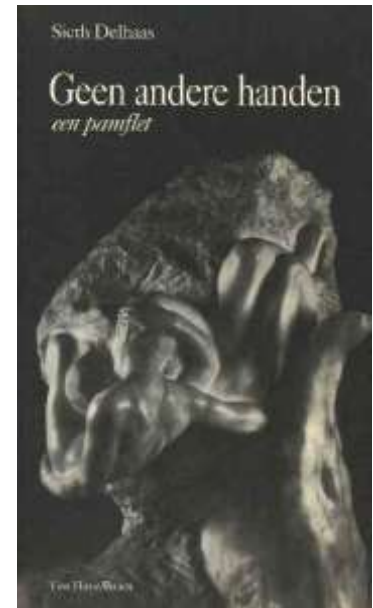
In diezelfde maand overleed Jeanne van Voorst, één van degenen aan wie ik mijn boek heb opgedragen, de vrouw die Dik en mij op zo'n geweldige manier heeft begeleid in de doolhof van alternatieve geneeswijzen. Door deze kaarsen aan te steken en hun naam te noemen, ook die van Dik, die op 14 november 1987, vandaag alweer vijf jaar geleden, overleed, wil ik de tegenwoordigheid van onze geliefden en vrienden hier in ons midden vorm geven.

Antoinette van Pinxteren, Hannie Lamens, Dick Schneider, Jeanne van Voorst, Dik Krijger.

Jullie waren met z'n twintigen. Vijf vriendInnen ontbreken om andere redenen. Van twee echtparen is de ene zo ernstig ziek of herstellende, dat zij niet aanwezig kunnen zijn: Gerhard en Greet van Dijk en Lies en Peter Sluis. En Suzanne Koster, die ook afwezig moet zijn.

Allereerst wil ik jullie bedanken, dat jullie gehoor hebt gegeven aan mijn verzoek om vanmiddag hier bij elkaar te komen. De onmiddellijke aanleiding is het uitkomen van mijn pamflet in boekvorm. Maar vanmiddag wordt ook gerealiseerd wat Jennie Schneider tijdens de ziekteperiode van Dik, toen jullie mijn pamflet kregen toegestuurd, voorstelde: 'Eigenlijk zouden we allemaal eens bij elkaar moeten komen om te vertellen wat we hieraan beleven.' Dat was toen de toestand van Dik steeds dramatischer werd. Er was toen geen sprake van om dit uit te voeren.

Toen Dik overleden was, had ik niet de moed jullie voor zo'n bijeenkomst uit te nodigen. Ik had dat wel graag gewild, maar diep in mijn hart had ik steeds het gevoel, dat ik – of misschien moet ik zeggen we – wij – hoewel niemand ooit een enkele aanleiding voor het ontstaan van dat gevoel had gegeven – dat wij jullie met onze verhalen over onze ervaringen, hadden overvraagd.

¹ Daly, Mary, *Pure Lust*, p. 379-386 in: *Lust en Gratie*, Herfst 1985

Toen dus mijn boek bijna af was en ik zon op een vormgeving om de uitgave ervan te vieren, dacht ik weer aan het voorstel van Jennie. Ik heb Jennie allereerst gevraagd: in maart jl. en Lous Ossewaarde was erbij: ‘Als ik jullie nu ter gelegenheid van het gereed komen van mijn boek, bij elkaar zou roepen, zou je dat nog steeds zinnig vinden? Is het niet achterhaald? En Jennie was onmiddellijk heel resoluut in haar bevestiging. Jullie bleken er tenslotte allemaal zo over te denken. Vandaar dat we hier nu samen zijn. En ik voel me opnieuw ontzettend blij en dankbaar daarvoor.

Marcel en Jeanne

Daarnaast heb ik Marcel Mutsaerts uitgenodigd. Onze huisarts. Hij is degene, met Jeanne van Voorst, aan wie ik mijn boek heb opgedragen. Marcel, Dik heeft jou, op het moment, half september, toen hij besloot de strijd op te geven, zelf bedankt voor je fantastische begeleiding en zorg. Naast Jeanne van Voorst ben je voor ons in de doolhof waarvoor we – ik benadruk dat – zélf gekozen hadden, een gids geweest. Maar de doolhof lag in een woestijn. Met ons, denk ik, werd jij ook bijna gedwongen rond te dwalen, omdat je, vermoed ik, van buitenaf, van jouw collega’s nauwelijks bijstand of advies had te verwachten op de weg, waarin wij jou ten dele meeslepten. Je weet hoe geweldig wij dit gevonden hebben. Het getuigt van moed tegenover je collega’s, maar ook tegenover ons, waarbij je heel duidelijk je grenzen stelde, waardoor wij precies wisten wat we aan je hadden. En dat was veel. Je gaf er de voorkeur aan in mijn boek anoniem te blijven en dat is goed. Maar je zult gezegend zijn om wat je voor ons hebt betekend.

Moet ik over Jeanne nog iets zeggen? Jullie kennen haar allemaal uit mijn pamflet. Op 2 juli van dit jaar overleed ze aan de kanker, die haar 18 jaar geleden aangreep en waarvan ze aanvankelijk genas. Uit wat ze toen zelf leerde van de alternatieve geneeswijze, is ze haar hulpverlening begonnen voor patiënten met kanker, die gebruik wilden maken van een alternatieve, natuurlijke therapie.² Ik ben diep dankbaar, dat Dik en ik in handen zijn gevallen van twee integere hulpverleners, zoals Marcel Mutsaerts en Jeanne van Voorst. ‘Jeanne was een voorvechtster voor het recht van de patiënt’, schrijft één van haar medewerksters als ze haar herdenkt. Wij zijn daarvan getuige geweest.

Als we zelf iets zagen in een therapie, liet ze ons de voor en nadelen horen en ze liet ons zelf de weg zoeken, op elk moment van de dag en de avond bereid, om opnieuw naar onze vragen te luisteren.

Ik ben intens blij, dat ik haar nog voor haar sterven – ik wist niet dat ze alweer ziek was toen ik aan mijn boek begon – heb kunnen vertellen, dat ik mijn boek geschreven had en dat ik het aan haar wilde opdragen. Ze was diep ontroerd en vroeg zich af waaraan ze dat te danken had. Ze kende de tekst van het pamflet, omdat ik het kort na het overlijden van Dik aan haar heb laten lezen.

Ze heeft me ook over mijn twijfel heen geholpen om het wel of niet uit te geven: ‘Het is belangrijk dat je het doet’, overtuigde ze me.

² *De Natuur uw arts*, 17^e jaarg. Nr. 101 m 1992-175, Jeanne Antoinette van der Swaagh (Mevrouw J.A. van Voorst van Beest - van der Swaagh

En dan mijn lieve kinderen

Sander en Jolanda, Rik en Damiette hebben niet geweten dat deze tekst bestond. Narda heeft gevraagd hem te mogen lezen vlak nadat Dik overleden was. Het was voor ons een basis om te praten over alles wat er was gebeurd. Rik en Damiette hadden alles van nog dichterbij meegemaakt omdat – Rik nog voor een lange tijd – ons gevecht en het ziekteproces als kinderen in huis hebben meegemaakt. Jullie kinderen zijn op jullie eigen manier reddingsboeien geweest. In praktische zin, door bij te springen in allerlei werk dat overweldigend op ons af kwam. Maar ook omdat jullie bereid waren ons op de wonderlijke wegen waarvoor we kozen, of waarvoor geen keus was, te ondersteunen en – jullie wekten tenminste die indruk – er in te geloven. Daardoor kon ook ons huis een eiland blijven waar we veilig waren.

Dan zijn er vanmiddag de vriendinnen van mijn kinderen: Eugenie, die van heel dichtbij meeleefde, die de hand boetseerde, waarom Dik vroeg. Maartje, die – hoe jong ook nog – het verdriet van Damiette en al haar verhalen wilde delen. Miek en Marleen, die een luisterend oor zijn geweest voor Narda in die tijd en daarna. Ik denk, dat jullie zijn begonnen te betekenen voor mijn kinderen, wat onze *vriendinnende vriendInnen*, voor Dik en mij betekenen. Ik dank jullie daarvoor en daarom is het goed, dat jullie vanmiddag ook hier willen zijn, om deze geschiedenis af te ronden.

Ton

Ik zag jou voor het eerst toen je het boek van Tine Halkes ‘En alles zal worden herschapen...’ presenteerde. Tijdens de woorden die je toen sprak, dacht ik: ‘Die man is de juiste om mijn boek over Dik uit te geven. Hij zal snappen waarover het gaat.’ Het heeft toen nog een hele tijd geduurd voordat ik zover was..., maar nu ligt het boek er.

Dank je wel, dat je dit boek hebt willen uitgeven en dat je dit schrikbarende verhaal serieus hebt willen nemen. Doordat je vertrouwen hebt getoond in wat wij hebben beleefd en in het strijdschrift dat ik daaromheen heb geschreven, ben je deel geworden van de gemeenschap die ons door een onbeschrijfbaar – ook al heb ik het trachten te beschrijven – moeilijke periode heeft heen geholpen. Ik dank je vooral ook, dat je mij de vrijheid hebt gegeven mijn boek de afbeeldingen op de omslag mee te geven, die ik belangrijk vond. En de manier waarop je ervoor hebt gezorgd, dat die afbeeldingen volkomen tot hun recht zijn gekomen.

Eén van de stellingen waarover we straks kunnen spreken, gaat over vriendschap en onderling pastoraat. Waarom hebben Dik en ik, kort nadat we van zijn kanker wisten, juist jullie namen genoemd om ons pamflet toe te sturen? Ik weet dat nu niet meer. Maar nu ik er bij stil stond en **jullie één voor één ben nagegaan in gedachten en de geschiedenis die we met elk van jullie hebben gemaakt, dan is dat heel helder: met elk van jullie zijn gezamenlijke ervaringen van pijn, verdriet, strijd, en eenzaamheid gedeeld. Maar ook van plezier, vreugde en geloof. Een delen van levenservaringen, en dan denk ik aan jullie, vrouwen, met**

wie ik samen het relatiepastoraat voorbereidde, of de vrouwen met wie we bijeen kwamen rond feministische theologie, die wij, als vrouwen van onze generatie, hadden geleerd binnenshuis te houden.

Van elkaar hebben we geleerd, vrouwen, en ook de mannen, dat het spreken en het elkaar tot spreken luisteren, de basis kan leggen, om ook een schrikbarend verhaal als het onze, tot het einde toe aan te horen.

Mag ik jullie nu mijn boek, dat de titel draagt: *Geen andere handen* aanbieden: Marcel, de vriendinnen, de kinderen, Eugenie, Maartje, Miek en Marleen.

Damiette geeft hen een roos.

Stellingen te gebruiken tijdens de bijeenkomst t.g.v. de presentatie van het boek *Geen andere handen*.

Citaat uit de Inleiding van *Geen andere handen* door Sieth Delhaas:

Vanuit mijn ervaringen van vrouwenpastoraat, een vorm van onderling pastoraat, waarbij ik sinds tien jaar betrokken ben, kwam steeds sterker het verlangen op, om ook voor onze situatie een vorm van pastoraat te scheppen; een kring van vriendinnen, met wie wij ons in het nabije verleden sterk verbonden zijn gaan voelen, te vragen: willen jullie met ons mee trekken op deze weg?

We hebben een kring van twintig gekozen en hen onze vraag voorgelegd. Veertien vrouwen en zes mannen die bijna elke maand tussen de tien en soms dertig volgetypte vellen in hun brievenbus kregen. Het was schrikbarend nieuws, waarvan we ons soms afvroegen: mogen we hen dit wel aandoen? Sommigen waren zelf ziek of werden bedreigd door de dood. Maar ze wilden weten omdat ze ons nabij wilden zijn en omdat onze weg betekenis kreeg in hun eigen leven.

Stelling:

Datgene wat de schrijfster met een verheven term *onderling pastoraat* noemt, in dit geval vriendinnen zo intens en omvangrijk deelgenoot maken van zorgen, pijn en verdriet als in dit pamflet gebeurt, overschrijdt de grenzen van vriendschap.

Er blijft nauwelijks ruimte voor vriendinnen ten opzichte van zichzelf en ten opzichte van de hulpvragende, om nee te zeggen en verschoond te blijven van deze informatie.

*Citaat uit 'Een kwestie van kwakzalverij', uit HP/de Tijd van 16/10/1992, bewerking van het laatste hoofdstuk van het boek *Hedendaagse kwakzalverij* van Cees Remckens, vrouwenarts.*

Recent heeft de afkeer van de alternatieve geneeskunde het toch gewonnen binnen de KNHG. In 1991 heeft de organisatie nieuwe gedragsregels voor zijn leden geformuleerd, waarin te lezen staat dat het artsen niet is toegestaan 'andere geneeswijzen' toe te passen. Dat geldt zelfs als er voor het betreffende ziektegeval geen gewone reguliere behandeling meer beschikbaar is. Artsen dienen te handelen zoals 'onder beroeps genoten gebruikelijk' is en de criteria daarvoor worden vastgesteld door de erkende wetenschappelijke verenigingen.

Deze gedragsregels zijn streng en laten niet meer toe dat KNMG-leden alternatieve geneeswijzen toepassen. Er mag dan ook verwacht worden dat het zelfreinigend vermogen, dat voor elke professie van levensbelang is, ook in artsenkring uiteindelijk gaat zegevieren en een einde zal maken aan het beschamende Fenomeen van 'alternatieve artsen'.

Stelling:

Zolang de gevestigde geneeskunde (KNMG) de waarde van de zogenaamde alternatieve geneeskunde blijft ontkennen, c.q., zolang beide elkaar op leven en dood blijven bestrijden, zolang ook de vergoedingen van ziektekostenverzekeringen meestal gelden voor de gevestigde geneeskunde, zolang wordt de patiënt als een onmondig mens gewaardeerd en wordt haar/hem in feite het recht op een eigen keus op behandelingswijze onthouden.

Een verbeteren strijd – Sieth Delhaas (1993)

boekrecensie

de Bazuin, 12 februari 1993

Op een kwade dag wordt bij de echtgenoot van Sieth Delhaas kanker vastgesteld. De prognose is slecht, en een verminkende operatieve ingreep kan de overlevingskansen slechts verhogen tot twintig procent. Op slag is hun perspectief veranderd en de toekomst onzeker geworden. Vanaf dat moment houdt de schrijfster een twintigtal vrienden op de hoogte van hun wederwaardigheden door ze uitvoerige brieven te schrijven. De brieven hebben het karakter van een dagboek en geven een chronologisch verslag van het verloop van de ziekteperiode. Het boek is een bewerkte versie van deze brieven aan vrienden.

Beschreven wordt hoe het echtpaar besluit van operatie af te zien, en te rade te gaan bij alternatieve geneeswijzen zonder het contact met de reguliere geneeskunde te verbreken. Argwaan tegenover de ‘gewone’ geneeskunde en hun beoefenaars ligt aan dit besluit ten grondslag, alsmede een verbetering instelling alles te willen doen om de ziekte het hoofd te bieden. Er volgt een lange tocht langs verschillende alternatieve genezers. Hun adviezen en behandelingen hebben ingrijpende gevolgen voor de leefomstandigheden: strenge diëten met vergaande consequenties voor kook- en eetgewoonten, aangevuld met dagelijkse toediening van klysma’s. Daarnaast een keur van druppels en kruiden die een grote discipline vergen bij de precieze bereiding en toediening.

Het boek beschrijft treffend de ontmoetingen met de verschillende hulpverleners, en de verschillende stadia van hoop en wanhoop die tijdens de ziekteperiode werden doorlopen. Het laat zien hoe onzekerheid en angst kunnen leiden tot telkens weer vastklampen aan andere inzichten en adviezen.

Sieth Delhaas: Geen andere handen. Een pamflet (Ten Have, Baarn, 201 blz., f 29,90).

Geen andere handen – Sieth Delhaas (1993) boekrecensie

Janny M. Hoofman

Recensie, uitgesproken voor *RADIO EEMSTAD*, zender voor het Gooi, in de zendtijd van de Raad van Kerken, 'De Klepel', radioprogramma van de Baarnse Kerken, 22-5-1993

Het boek, waarvoor ik vanavond uw aandacht vraag, is getiteld *Geen andere handen*.

Kort samengevat is dit boek een verslag van het verzet dat een man en een vrouw bieden tegen kanker, een verslag ook van hun zoektocht in het doolhof van de traditionele en alternatieve geneeswijzen. De vrouw is de feministisch theologe en publiciste Sieth Delhaas. De man: haar echtgenoot, de emeritus predikant Dik Krijger, die van november 1957 t/m 1971 dienaar-des-woords was van de Gereformeerde Kerk te Baarn.

Het boek is, zo staat onder de titel, een *pamflet*, een strijdschrift dus. Wat in oktober 1986 voor Sieth Delhaas begon als een maandelijks, lange brief over het ziekteproces van haar man – aan twintig uit de vriendenkring gekozen vrienden en vriendinnen werd na enkele maanden een strijdschrift. In de inleiding bij dit boek, gedateerd 12 juni 1992, schrijft ze:

Tenslotte werd dit pamflet voor mijzelf een manier om mijn pijn om het naderend afscheid in woedende woorden uit te spellen, om dat te verwerken waarvoor ik mezelf in de werkelijkheid van alledag, waar ik de optimale strijdmakker wilde en ook moest zijn, geen tijd gunde.'

De titel *Geen andere handen* vertelt iets over de verbondenheid met hun vrienden en vriendinnen in deze hectische periode en met de geschiedenis van het kruisbeeld in de St. Ludgeri Kirche in Münster. Op de plaats van de tijdens de Tweede Wereldoorlog kapot geschoten armen van de Christusfiguur heeft de toenmalige pastor de woorden laten aanbrengen: 'Ich habe keine andere Hände als die Euere.' Sinds het begin van de jaren tachtig zijn deze woorden een Leitmotiv in het werk van dominee Dik Krijger geweest. Zijn vrouw schrijft: 'Onze vrienden en vriendinnen -en vele anderen – zijn die handen voor ons geweest, wij zijn die handen voor elkaar geweest: ik heb geen andere handen dan die van jullie.'

Toen Sieth Delhaas ruim vier jaar na het schrijven van dit pamflet besloot deze tekst te herschrijven en uit handen te geven, deed ze dat in de eerste plaats – en ik laat haar nu zelf aan het woord -, 'om te laten zien hoe een mens, die van de ene dag op de andere van persoon tot patiënt wordt verklaard en zich niet zonder meer wenst over te geven aan adviezen van de heersende medische wereld, maar daarnaast ook hulp zoekt bij alternatieve geneeswijzen, bekned dreigt te raken tussen twee elkaar op leven en dood bestrijdende machten.' In de tweede plaats wilde ze laten zien wat de zware opgave: de thuiszorg voor

een ernstige zieke – betekent voor een vrouw met een eigen carrière, die ook huisvrouw en moeder is.

Hoewel Sieth Delhaas bij het herschrijven van de oorspronkelijke notities, geprobeerd heeft de tekst daar in te korten waar je onderscheid maakt tussen datgene wat je aan vrienden vertelt en aan onbekende lezers, is dit verslag – naar mijn maatstaven – bijzonder openhartig. De vele verschillende gevoelens die de patiënt, de partner en de omstanders bij een dergelijk ingrijpend ziekteproces parten kunnen spelen, komen in dit boek onomwonden naar voren. Dat is ook de kracht van dit boek en de verdienste van de schrijfster, die al deze – soms tegenstrijdige – gevoelens in de eerste plaats niet versluisde en bij het pijnlijke procedé van herschrijven niet heeft afgezwakt of gerelativeerd. Haar kritische kijk op velerlei gebied zal misschien niet iedere lezer bekoren, maar haar oprechtheid zeker wel.

Het terneergeslagen gevoel dat me tijdens en na het lezen van dit boek overviel, lijkt me niet iets van mij persoonlijk. Het op de voet volgen van dit veertien maanden durende verzet tegen kanker vergt wel het een en ander van de lezer. Moed bijvoorbeeld. Moed om die dingen onder ogen te zien, waarvoor de mens over het algemeen liever de ogen sluit. Zoals voor een slopende ziekte en een moeilijke dood.

De slotzin van Sieth Delhaas' laatste notities op 14 november 1987 luidt:

'een pracht mens is weergekeerd tot de Scheppende'.

Een moedig, goed geschreven boek van Sieth Delhaas. Stijlvol door Ten Have te Baarn uitgegeven: op het omslag een afbeelding van de sculptuur *Le main de Dieu* van Auguste Rodin.

Geen andere handen is voor f 29,90 in de boekwinkel te koop of als u lid van de bibliotheek bent, daarna eventueel voor u te zijn opgevraagd – te leen.

N.B. Het boek, dat ik in de rubriek In de aanbieding bespreek, wordt enkele dagen tevoren in het programmaoverzicht van De Klepel gepubliceerd in de Baarnsche Courant.

Geen andere handen – Sieth Delhaas (1993) boekrecensie

Dr. P. Bol

Biblion recensie

De echtgenoot van de schrijfster krijgt de diagnose huidkanker met uitzaaiingen.

Hiermee begint een lange tocht door de medische instituties, regulier en alternatief. De echtgenote, feministisch theologie, formeert een groep van 20 vrienden die het echtpaar volgen op hun weg.

Zij schrijft hen verslagen van hun bevindingen. Deze geschriften helpen haar ook om de emoties te verwerken.

Na de dood van haar echtgenoot, een jaar later, verwerkt ze deze pamfletten tot het onderhavige boek. Het boek is er een uit een lange reeks van getuigenissen over iemand met een zwaar ziekteproces die de laatste jaren verschijnen.

Het boek is van belang voor eenieder (velen dus) die met het probleem van zware ziekten met sombere prognosen te maken heeft.

Het boek is verzorgd uitgegeven.

